

SZÉLL KÁLMÁN ÉS VÁLASZTÓKERÜLETE*

Bevezetés

Széll Kálmán (1843–1915) egykori pénzügyminiszter, miniszterelnök személyét napjainkig kitartó tisztelet övezi Szentgotthárdon és környékén. Apai és anyai felmenői a tősgyökeres Vas megyei katolikus középnemességhez tartoztak. Széll apja, Széll József (1801–1871) is letette a névjegyét a vármegye életében diétai követként és országgyűlési képviselőként, majd főispánként (1867–1871) és sikeres gazdálkodóként. Széll Kálmán kapcsolata szűkebb pátriájával viszont még ezen is jóval túlmutatott. 1867-ben a szentgotthárdi járás szolgabírójaként kezdte meg közeleti pályafutását, a szentgotthárdi választókerületben választották képviselővé első ízben 1868-ban. Széll Kálmán ettől kezdve egészen 1915 augusztusában bekövetkezett haláláig tagja maradt a törvényhozásnak, tehát több mint 47 éven át, ezek közül pedig csak az 1881 és 1884 közötti esztendőik képeznek hiátust, amikor Pozsony 2. számú választókerületét képviselte. A maradék 43 évből 1884 és 1892 között Kőszegen, 1868 és 1881, valamint 1892 és 1915 között Szentgotthárdon szerzett mandátumot. A hosszú évtizedek alatt vasi választói nem panaszkodhattak Széll „lobbihajlandósága” miatt, hiszen számos gazdasági fejlesztést és kulturális intézményt köszönhetett a vármegye, de azon belül is főként Szentgotthárd környéke Széll hatékony közbenjárásának.

Ebben a tanulmányban Széll Kálmán képviselővé választásainak történetét veszem sorra, mert ezeken keresztül kirajzolódik Széll és aktuális választókerülete kapcsolatának dinamikája; majd azt igyekszem bemutatni, hogy a közel öt évtized alatt milyen fejlesztéseket köszönhetett a szűkebb-tágabb régió Széll Kálmán messzire elérő kezeinek. Széll európai hírnévre szert tevő rátóti mintagazdaságának bemutatása viszont szétfeszítené a jelen írás kereteit, ezért ettől el kell tekintenem.

* A tanulmány a Kulturális és Innovációs Minisztérium ÚNKP-23-4-II kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs alaphól finanszírozott szakmai támogatásával készült.

47 év – egy képviselő 15 választása

A tanulmányait befejező és Vörösmarty Ilona (Deák Ferenc gyámleánya)¹ kezét elnyerő Széll Kálmán 1867-ben „ifjú lelkesedéssel, önzetlen törekvéssel, tehetség mellett szokatlan munkaerővel és ne feledjük el, mi magyar politikusnak mindenek feletti érdeme: széleskörű és nagy iskolázottságát a magyar alkotmány és közjog terén... felelt meg a politika és a közjó emelése követelményeinek” – írta a közpályáját megkezdeni kívánó Széllről menyasszonya.² Az 1867. tavaszi eljegyzésor ugyanis Széll még nem rendelkezett állással, a családi hagyományokat követve Vas vármegyében – ahol ekkor már apja volt a főispán – tervezett a köz szolgálatába lépni – e téren lehetőség is kínálkozott számára. Apja a főjegyzői állás megpályázását javasolta, melyet az ő támogatásával nyilván nem lett volna nehéz elnyernie. Ugyanakkor szűkebb pátriájában, a szentgotthárdi járásban megválasztották volna szolgabíróvá. Deákhhoz fordult tanácsért, aki szerint „fiatal embernek jó iskola mind a kettő, [de] a szolgabíró közvetlenebb érintkezésben van a néppel, megismerkedik életmódjával, viszonyaival, s az, ki a politikai térre akar lépni, sok hasznát veheti annak.”³ Az ifjú Széll Deákra hallgatott, első közhivatali állása a szolgabírói tisztség lett a szentgotthárdi járásban 1867 őszén. Mindez egyértelműen jelzi azt is, hogy már a kezdetektől országos politikai szerep lebegett a szemei előtt,⁴ és ki is használta a sors által elé görgetett legelső adódó alkalmat, igaz, ehhez a véletlenek – legalábbis Széll szempontjából – kedvező alakulása kellett.

A szentgotthárdi választókerület kormánypárti országgyűlési képviselője, a már huzamosabb ideje betegeskedő⁵ Szabadfy Sándor 1868. március 28-án, 46 évesen „hosszas agy-bántalom következtében” elhunyt.⁶ Széll természetesen harcba szállt a mandátum megszerzéséért, és az is magától értetődik, hogy Deák-párti programmal. Ezt az 1868. április 23-án – a helyi viszonyokhoz alkalmazkodva magyarul és

¹ Széll tanulmányairól, valamint apjának és Deák Ferencnek a pályakezdésében játszott szerepéről bővebben lásd: SCHWARCZWÖLDER 2022.

² SZÉLLNÉ VÖRÖSMARTY 1926. 120.

³ SZÉLLNÉ VÖRÖSMARTY 1926. 110–111.

⁴ Deák tanácsa nyilván saját életbölcességén, korábbi tapasztalatain alapult. Ugyanakkor Cieger András kutatásai alátámasztják Deák vélekedését, miszerint a helyi politikai elit csúcán állók (főispánok, alispánok és az országgyűlési képviselők) számára a hosszabb-rövidebb ideig viselt (fő) szolgabírói tisztség fontos tényező volt a karrierépítésben, előnyt jelentett a magasabb pozíciók megpályázásánál. CIEGER 2004. 297–313.

⁵ VIGH 2010. 12.

⁶ Az 1848-as népképviseleti választások alkalmával is a helyi ügyvéd, Szabadfy Sándor (1822–1868) nyerte a szentgotthárdi kerület mandátumát, 1865-ben pedig Szalay Sándorral szemben győzött. RUSZOLY 1999. 138. Gyászjelentése elérhető online a Vas Megyei Levéltár honlapján: http://www.vaml.hu/upload/2010_03/02/126751090718574934/gyaszjelentések.pdf (2021. június 7.)

németül – elmondott programbeszédében is egyértelművé tette, mondván, megválasztása esetén a többség bizalmát élvező, a békés de határozott haladás jelszavát a zászlajára tűző pártban foglalna helyet.⁷ A kimenetel nem igazán lehetett kétséges: Széll annak a pártnak a színeiben indult, amelynek kvázi apósa volt az emblemátikus alakja, abban a vármegyében, amelynek édesapja volt a főispánja, ráadásul abban a választókerületben, ahol családja birtokai feküdtek és amelynek ő maga volt a szolgabírója. „A szentgotthárdiak bizalma biztos hírek szerint Széll Kálmán mostani szolgabíró személyében központosul” – olvashatjuk a *Pesti Napló* némileg visszafogott értékelésében.⁸ Ellenjelölt nem volt, így Széll egyhangúlag nyerte el a kerület mandátumát 1868 június elején.

A fiatal politikus, aki éppen a választást követő napokban ünnepelte 25. születésnapját, ettől kezdve több mint 47 éven át, 14 cikluson keresztül, 15 választást⁹ sikerrel véve maradt képviselő, ezzel egy igen szűk csoport tagjának tudhatja magát: a legendás, 16 alkalommal mandátumot szerző Madarász József (1814–1915) mögött mindössze Podmaniczky Frigyesnek (1824–1907), Apponyi Albertnek (1846–1933) és Széllnek sikerült 14 cikluson keresztül a törvényhozásba kerülni,¹⁰ ehhez ráadásul még azt is hozzátehetjük, hogy közülük egyértelműen Széll jutott a politikai hatalom legmagasabb fokára.

Széll Kálmán természetesen megmérte magát az 1869 tavaszán esedékes általános országgyűlési választásokon, és az új ciklusra is a szentgotthárdi kerület mandátumát sikerült megszereznie, különösebb nehézségek nélkül. Programbeszédét 1869. január 18-án tartotta kerülete egybegyűlt választóinak, a magyar mellett németül is szónokolva. A „baloldal” ugyan felléptette ellene Vidos Kálmánt,¹¹ ő azonban a március 16-án megtartott választás során vetélytársa egyértelmű fölényét látva visszalépett, így Széll végül egyhangúlag győzött.¹²

A képviselőházban sokrétű tevékenységével, megbízható munkavégzésével magát egyre inkább nélkülözhetetlenné tevő Széll hamar nagyfokú megbecsülésre,

⁷ A *Vasmegyei Lapok* tudósítását idézi: VIGH 2010. 13.

⁸ *Pesti Napló*, 1868. június 4. 2. A napilap információja ekkor már egy héttel korábbi volt, lévén egy május 28-i szombathelyi jelentésen alapult.

⁹ Széll 1875 márciusában pénzügyminiszteri kinevezése miatt lemondott mandátumáról, újra indult azonban, a választók pedig újra őt tüntették ki bizalmukkal.

¹⁰ ILONSZKI 2009. 111.

¹¹ *Politikai Ujdonságok*, 1869. január 13. 29.

¹² *Pesti Napló*, 1869. március 21. 2. A *Vasmegyei Lapok* híradása szerint viszont Széll baloldali ellenfele egy bizonyos Cséve volt, akinek keresztneve sem a helyi, sem az országos sajtóban nem lelhető fel. VIGH 2010. 14. Ugyancsak nem egyértelmű, hogy az ellenzékiek „baloldalisága” a Balközép Pártot, vagy a szélsőbalt jelenti-e.

valamint országos hírnévre tett szert,¹³ ezért nem meglepő, hogy 1872-ben újraválasztása különösebb izgalmak nélkül zajlott le Szentgotthárdon. Legfontosabb kampányeseményére május 11-én került sor a város főterén. A kisebb népünnepélynek beillő választói gyűlésen mintegy 700-800 személy vett részt és megjelent az összes helyi notabilitás. Széll mintegy másfél óras „ékes, tapintatteljes, higgadt... érthetően s tudományos szakismerettel” előadott beszédét a ciszterci kolostor előtti téren mondta el, először magyarul, majd németül. Ebben számot adott országgyűlési működéséről, a megszületett törvényekről és az új országgyűlés előtt álló feladatokról. Este dalárda és fáklyásmenet zárta a napot. A június 17-én lezajlott választáson ugyan akadt ellenzéki kihívója Cseh Sándor személyében, amikor azonban délben Széll már 251:5 arányban vezetett, ellenfele visszalépett. Hívei ezt követően Széllt karosszékbe ültetve vitték a Korona vendéglőből a szavazóhelységbe, hogy átadják neki a választási jegyzőkönyvet.¹⁴ Az igazán vére menő küzdelem elmaradása persze azt is jelentette, hogy a kampányok és a választások anyagilag sem róttak akkora terhet Széllre (és a kormánypártra), mint a kiélezett harcot folytatni kényszerülő politikustársaira.

Az 1872 és 1875 közötti periódusban tovább tartott Széll pályafutásának gyors emelkedése, a Deák-párt és a Balközép Párt március 1-jei fúzióját követően, 32 évesen a pénzügyminiszteri bársonyszékbe ülhetett.¹⁵ A korban bevett szokás szerint miniszteri kinevezése után Széll Kálmán lemondott képviselői mandátumáról, 1875. március 30-án azonban egyhangúlag újraválasztották kerületében.¹⁶ Mindez az esetleges ellenjelöltek számára is demoralizáló lehetett, ugyanis a mindössze pár hónappal későbbi általános képviselőválasztások alkalmával nem akadt kihívója Szentgotthárdon, 1875. július 8-án egyhangúlag nyerte el a mandátumot.¹⁷ Az 1875 nyarán rendezett választásokat a Szabadelvű Párt amúgy is hatalmas fölényrel nyerte meg, az ősszel megnyíló országgyűlés képviselőházában 80%-os többséggel rendelkezett.

A kormánypárt egyik legprominensebb politikusaként, sikeres pénzügyminiszterként Széllnek 1878 nyarán sem igazán lehettek álmatlan éjszakái a választások miatt. A Szabadelvű Párt várható eredményeire ugyan rávetült a népszerűtlen boszniai okkupáció árnya,¹⁸ Széllt viszont ismét különösebb nehézségek nélkül, egyhangúlag választották meg Szentgotthárdon.

¹³ Bővebben lásd: SCHWARCZWÖLDER 2021. 75–92.

¹⁴ A *Pesti Napló* és a *Vas megyei Lapok* tudósításai alapján: VIGH 2010. 15–16. Lásd még: *Politikai Ujdonságok*, 1872. június 19. 294.

¹⁵ Bővebben lásd: SCHWARCZWÖLDER 2021. 100–111.

¹⁶ VIGH 2010. 16.

¹⁷ Uo.

¹⁸ A kormánypárt szempontjából válsággal teli 1878-as évre lásd: SCHWARCZWÖLDER 2021. 130–138.

A választások után néhány hónappal, 1878 szeptember-októberében, az okkupáció anyagi terhei miatt a pénzügyminiszteri széktől való tüntetőlegesen, Tisza Kálmán miniszterelnök és Ferenc József neheztelését kiváltó megváltása következtében viszont jelentős törés következett be Széll Kálmán pályafutásában. Politikai aktivitása hosszú évekre jelentősen lecsökkent, 1881-től kezdve ugyanis inkább a pénzügyi életben kamatoztatta tehetségét a Magyar Jelzáloghitelbank (MJHB), valamint párhuzamosan a Magyar Leszámítoló és Pénzváltó Bank (MLPB) elnökeként.¹⁹

Ettől függetlenül azonban országgyűlési képviselői mandátumát Széll mindvégig igyekezett megőrizni – az idő igazolta, hogy ez jó döntés volt, hiszen az 1890-es évek közepére újra az országos politika élvonalában találjuk. A források tanúsága szerint 1887-ig hivatalosan pártonkívüli képviselőként politizált, akinek ’67-ességéhez ugyanakkor nem férhetett kétség és nagy vonalakban támogatta a Tisza-kormányt. A soron következő választások azonban immár nem voltak annyira zökkenőmentesek Széll számára, mint az 1878 előttié – kezdve mindjárt azzal, hogy 1881-ben a (friss bankelnöki teendői miatt) helyben meglehetősen inaktív Széll elvesztette „hazai”, szentgotthárdi választókerületét. A ’48-as párt az egyik prominensét, a Kosuthoz is közel álló Helfy Ignácot léptette fel vele szemben. Bár június 7-én Széllt lelkesen fogadták a kerületben, sőt az előző ciklusról szóló beszámoló megtartása alól is felmentették, a június 24-i választáson végül szoros harcban (mindössze 26 szavazattal) alulmaradt.²⁰ Viszont már másnap, június 25-én Pozsony 2. számú választókerületéből a választók egy része megkínálta a képviselő-jelöltséggel, amit el is fogadott. Tanulságos, ahogy 27-én a kormánypárti *A Hon* kommentálta a fejleményeket: „Mi is őszintén óhajtjuk, hogy e kiváló államférfi fényes tulajdonságait a képviselőházban érvényesíthesse s örülni fogunk megválaszttatásának. Az ő rezervált állása és a mi pártállásunk azonban nem teszi lehetővé, hogy abban a kerületben, melynek eddigelé pártunkhoz tartozó jelöltje van,²¹ mindazt megtehessük, amit nagy tehetségei, s kitűnő egyénisége iránt tiszteletből megtenni óhajtánánk.”²² A június 27-i választás napján viszont a mindössze két napja jelölt (tehát gyakorlatilag semmilyen kampányt sem folytató) és pozsonyi kötődéssel nem rendelkező, pártonkívüli Széll 358:138 arányban legyőzte az elmúlt két ciklust kitöltő helyi kormánypárti indulót,

¹⁹ HALMOS 2015. 161–165.

²⁰ *A Hon*, 1881. június 13. reggeli kiadás, 3. és 1881. június 25. reggeli kiadás, 2. A választás sorsdöntő napjaiban is zajlottak a tárgyalások a MLPB feltőkésítéséről, valamint Széll elnökségéről, amelyek bizonyosan elvonták energiáit. A tárgyalások folyamatáról részletesen, szinte napról-napra tudósított *A Hon* gazdasági rovata.

²¹ A kerületet 1875 óta a Pozsonyi Királyi Törvényszék volt elnöke, Hosztinszky János képviselte kormánypárti programmal. Széll váratlan fellépéséig 1881-ben nem volt ellenjelöltje.

²² *A Hon*, 1881. június 26. reggeli kiadás, 2. Lásd továbbá: Uo., 1881. június 27. reggeli kiadás, 1.

Hosztinszky Jánost.²³ Ahogy pedig Jókai lapja tudomásul vette a kormánypárti vereséget, némileg árulkodó. „A kerület érdemes szabadelvű párti képviselőjének bukkását fájjaljuk; de másrészt azt, hogy Széll Kálmánnak az ország összes választókerületei közül egy szabadelvű párti többségében megrendíthetetlen választókerület tudott adni mandátumot, ezt e párt egyik büszkeségének tartjuk.”²⁴ A körülmények tehát arra engednek következtetni, hogy Széll Kálmán és a Szabadelvű Párt az 1878-as események ellenére sem engedték el egymás kezét.

A fentiekől függetlenül azonban Széll 1884-ben is pártonkívüli függetlenként indult, Vas vármegyében, viszont nem Helfy Ignác ellen korábbi kerületében, hanem Kőszegen. Szentgotthárdon egyébként Fackh (Fach) Károlyt, a Magyar Nyugati Vasút vezérigazgatóját léptette fel a Szabadelvű Párt, aki nagy küzdelemben legyőzte Helfyt²⁵ – mindenképpen érdekes, hogy Széll meg sem próbálta. Kőszegen viszont nem volt hivatalos szabadelvű párti induló, a '48-as függetlenségi jelölt, Zichy Hermann gróf ellenében pedig Széll 1091:861 arányban megszerezte a mandátumot.²⁶

Az 1880-as évek során a kormánynak az általános gazdasági fellendülés közben sem sikerült megszüntetnie a költségvetési hiányt, sőt a zárszámadások több évben is magasabb hiányt mutattak ki, mint azzal a büdzsé előzetesen számolt. Széll utódja a pénzügyminiszteri székben, Szapáry Gyula nem fogta elég szorosra a gyeplőt, az egyes minisztériumok kiadásai évről-évre növekedtek. Szapáry 1886-tól próbált erélyesebben fellépni minisztertársaival szemben, de sikertelenül, a másik oldalról viszont az ellenzék is nagyon hevesen támadta az 1887-es költségvetés vitájában, így 1887 februárjában (tehát még a választások előtt) lemondott.²⁷ Bár erre vonatkozóan nem rendelkezünk primer forrással, hírlapi értesülések, valamint az országgyűlési almanach és Sárkányné Halász Teréz tudni vélték, hogy Szapáry távozása után Tisza

²³ *A Hon*, 1881. június 28. reggeli kiadás, 2.

²⁴ Uo.

²⁵ Fackh Károly vázlatos életútját lásd: STURM 1888. 201. Érdekesen alakult a szentgotthárdi kerület mandátumának sorsa 1887-ben is. Fackh Károly helyett akkor Rhorer Viktort indította a kormánypárt, Helfy Ignác azonban legyőzte őt 160 szavazattal. *Budapesti Hírlap*, 1887. június 18. 6. Viszont Helfyt Szegváron (Csongrád vármegye) is megválasztották és azt a mandátumot fogadta el, míg a szentgotthárdi kerületet végül a '48-as párti, viszonylag ismeretlen Udvary Ferencnek sikerült megszereznie. KN 1887–1892. I. kötet, 118.

²⁶ *Budapesti Hírlap*, 1884. június 19. 3–4. A választás napján „az utcákon volt némi apró fejbeverés, ami azonban az alkotmányos hangulatot nem csökkenté”. Győzelmi beszédében Széll örömet fejezte ki, hogy a választók többsége a dualista rendszert támogatta és „azon álomképeknek, melyek ugyan csillognak, de kézzel nem foghatók, hitelt nem adtak”. Arra is kérte választóit, holnaptól „felejsék el, hogy a polgárság egy részével politikai viszályban voltak, s éljenek békében együtt”.

²⁷ Az 1880-as évek pénzügyi politikájáról, az egyes minisztériumok költekezéséről, valamint a kormányon belüli konfliktusról részletesen lásd: KOZÁRI 2003. 389–416., 449–459., 465.

felajánlotta a Pénzügyminisztérium vezetését Széllnek, többször tárgyalt vele erről, végül azonban Széll nem fogadta el a felkérést.²⁸

Az 1887-es választások előtt tehát az államkassza helyzete volt ez egyik központi téma, Széll Kálmán is ezt helyezte kampányának centrumába. Országos visszhangot váltott ki május 30-i, kőszegi választóinak tartott beszéde, amelyben a jövőre nézve általa helyesnek vélt pénzügyi programot is felvázolta, valamint kijelentette, hogy bármilyen színezetű kormányt hajlandó támogatni, ha az a szerinte helyes utat követi.²⁹ Bár *expressis verbis* nem mondta ki, saját 1875 és 1878 közötti miniszterségét tekintette a helyes pénzügyi iránynak. Sajnálátát fejezte ki amiatt, hogy azóta a kormány letért erről az útról és sokat költ az állam, lehetséges bevételeit viszont nem aknázza ki, így az éves államháztartási deficit az 1877–1878-as 26-27 millió forintról 40-42 millióra nőtt. Széll a már pénzügyminisztersége alatt is látott klasszikus megoldások híve volt: a szigorú, ugyanakkor megfontolt takarékossgát és az adóbevételek növelését tartotta szükségesnek. „A pénzügyi diktatúra egy bizonyos neme kell nekünk, amely az eszközök megválasztásában drákói szigort józansággal egyesít. Nem kell ezért iskolákat becsukni, vasúti síneket fölszedni, törvényszéki termet bezárni... de erős kézzel és tiszta szemmel kell megvonni ama határokat, ameddig menni szabad.” A spórolással egyébként szerinte csak azt lehet elérni, hogy a baj ne legyen még nagyobb, a kritikus helyzetből történő kilábaláshoz az állami bevételek fokozására van szükség. „Tudom, hogy nagyon nehéz és kellemetlen szót mondtam ki... nagyon nehéz a közterhek fokozását keresztül vinni... A módok különbözök és a helyes pénzügyi politika feladata a kevésbé terhes, az aránylag tömegesebben elviselhető módokat alkalmazni.” Véleménye szerint az egyenes adók százalékos emelése lenne a legterheesebb, ezért ameddig csak lehet, ez elkerülendő. A közvetett adók közül a szeszadó reformját, pontosabban kiváltását tartotta a legfontosabbnak. „Nem a szeszadónak, mint terményadónak egy pár millióval való fölemelését kontemplálom, én egy italmérési adó általános behozatalát tartom szükségesnek... Első feltétele ez adórendszer behozatalának a regálémegváltás. Miután szabaddá tenni nem lehet, az államnak kell magához váltani, államivá kell tenni. A megváltás mai érték és teljes kártalanítás mellett 8%-os állami regálékötvényekkel történhetnék.” Széll szerint emellett még a dohányjövédéket lehetne jobban kiaknázni. Helyes igazgatás mellett a kincstári erdőkből és az állami vasutakból is jövedelemre számított. Zárásként megállapította: „most is azt kell kijelentenem, amit három évvel ezelőtt

²⁸ SÁRKÁNYNÉ HALÁSZ 1943. 91.; STURM 1888. 310.; *Budapest Hírlap*, 1887. január 12. 2.; 1887. január 19. 2.; 1887. január 22. 2.; 1887. január 26. 2. „Széll Kálmán nem vállalkozott a nagy munkára. Nem akarta otthagyni két bankját; ő inkább a maga finanszírozása tele pénztárnál, mint az országé üres láda mellett.” Uo., 1887. február 7. 1.

²⁹ *Budapesti Hírlap*, 1887. június 1. 2.

tettem, hogy a jelenlegi kormány elnökének általános politikai irányzatával, ha egyes kérdésekben eltérnek is nézeteink, egyetérttek és őt, ha a törvényhozás tagja lennék a jövőben, egyszerű szavazatommal támogatni szívesen kész vagyok, de ha Tisza Kálmán nem ama pénzügyi politika szelleme szerint jár el, melyet egyedül tartok helyesnek, nem bírnám és nem fognám támogatni.”³⁰

Széll nagyívű beszéde napokig a hírlapok első oldalain szerepelt, elemezték, teljes terjedelmében vagy kivonatossan közölték. Néhány héttel a választások előtt szavazóinak lényegében azt ígérte, hogy ha megtszítelik bizalmukkal, adóemelésért és fiskális szigorért fog küzdeni. A szavazópolgárok felelősségérzetére való bátor apellálás ezúttal sikert hozott, szoros versenyben ugyan (150 szavazattöbbséggel), de sikerült győzedelmeskednie 1887. június 17-én a ’48-as függetlenségi párti jelölt Madary Gáborral szemben.³¹

Szapáry lemondását követően hivatalosan a miniszterelnök vette kézbe a pénzügyek irányítását is. A gyakorlatban viszont az ügyeket inkább az ekkor államtitkárrá kinevezett Wekerle Sándor vitte, aki 1889 áprilisában formailag is átvette a pénzügyminiszteri tárcát Tiszától. Úgy tűnik, Wekerle és Tisza egyetértettek Szélllel a pénzügyi helyzet rendezésének fontosságát illetően, és az általa felvázolt koncepcióban is osztoztak, valamint a ciszlajtán kormányt is sikerült meggyőzni a fogyasztási és jövedéki adók reformjáról. Wekerle szigorúbb fiskálisnak bizonyult Szapárynál és az állami üzemek jövedelmezővé tételére is nagy hangsúlyt fektetett. Ezeknél azonban fontosabb, hogy Széll legjelentősebb javaslatának megfelelően az 1888. évi XXXV. tc. rendelkezett az állami italmérési jövedékről, a XXXVI. tc. pedig a korábban italmérési joggal rendelkezők kárpótlásáról. A dohányjövedéket viszont nem emelték fel, ugyanis inkább a cukoradóban láttak potenciált: az egy mázsa cukorra kivetett fogyasztási adót a korábbi 3 forintról az 1888. évi XXIII. törvénycikk 11 forintra emelte (vámkülföldre történő exportálás esetében azonban jelentősnek mondható támogatást foganatosított a cukorgyárak részére.) A húsz éve folyamatosan jellemző államháztartási hiányt 1888–1889-ben sikerült minimálisra csökkenteni, 1890-ben pedig már szufficites volt a költségvetés, az 1891 és 1895 közötti évek átlagában pedig az állami költségvetés 30 millió forint többlettel zárult. A siker annak volt köszönhető, hogy a bruttó állami bevételek 1886 és 1893 között 60%-kal növekedtek, ami az adórendszer reformjára, a korábbi államkölcsonök további átkonvertálására, illetve az állami üzemek (elsősorban a MÁV) fejlesztésére és jövedelmezővé válására vezethető vissza.³²

³⁰ Széll beszédét teljes terjedelmében lásd például: *Budapesti Hírlap*, 1887. június 2. 1–3.

³¹ *Budapesti Hírlap*, 1887. június 18. 6. A lap a párton kívüliek táborába sorolta Széllt.

³² KATUS 2007. 83., 93.

Ezeket az állami pénzügyi sikereket tehát Széll részben a magáénak is érezhette, és ezt – Wekerle főszerepének elvitathatatlansága mellett – talán a közvélemény, illetve párt- és politikustársai egy része is így látta. Az 1880–1890-es évek fordulójától Széll több etapban vezette az országgyűlés pénzügyi bizottságát, illetve ekkortól a társadalmi életben is egyre aktívabban vett részt: 1890-ben a Dunántúli Közművelődési Egyesület elnökévé választották,³³ valamint ugyancsak 1890-ben az Országos Magyar Gazdasági Egyesület igazgatóválasztmányába is bekerült.

Az országos politikában Széll 1892-től játszott a közvélemény számára is érzékelhető módon egyre fontosabb szerepet. Az első ötéves ciklusra megválasztott országgyűlés mandátumának lejárta közeledett, amikor a korábban bevett eljárással szakítva nem nyáron, hanem 1892 január–február fordulóján rendezték meg a választásokat. Ekkor Széll már hivatalosan is a Szabadelvű Párt jelöltje volt, ráadásul egykori hazai kerületében, Szentgotthárdon.³⁴ A január 28-i voksoláson nagyarányú (1010 szavazat 432 ellenében) győzelmet aratott a ’48-as függetlenségi jelölt, Schaffer Imre fölött.³⁵

A millenniumi ünnepi hangulatot meglovagolva Bánffy Dezső miniszterelnök 1896 őszére hozatta előre az eredetileg 1897-ben esedékes választásokat, ahol legendásan, minden addiginál erőteljesebb kormányzati pressziót alkalmazott, a teljes ellenzék felháborodásától kísérve.³⁶ Széll Kálmán megválasztása azonban paradox módon hosszú idő óta ekkor zajlott le a leggördülékenyebben. Szentgotthárdon lépett fel, ellenjelöltjei elkoptak, így október 28-án egyhangúlag nyerte el a kerület mandátumát.³⁷

A soron következő, 1901. október 2. és 9. között megrendezett általános országgyűlési választásokon Széllnek már regnáló miniszterelnökként kellett megvédenie mandátumát Szentgotthárdon. A kimenetel nem volt kétséges (ellenjelölt nem is volt a kerületben), csak az, hogy mekkora mértéket ölt majd a Széll személye melletti tüntetés. Az MTI-hez érkezett táviratok tanulsága szerint az összegyűlt választópolgárok pártkülönbség nélkül „óriás lelkesedéssel”, kiáltották ki képviselőnek Széllt mindjárt a választások első napján, október 2-án. „Amidőn ennek igazolásául a jegyzőkönyvet Nagyméltóságodnak megbízólevél gyanánt átnyújtani szerencsénk van, szent áhítattal kérjük az Istent, ki Nagyméltóságodnak nagyratörő gazdag észt,

³³ A különböző közművelődési egyesületekről, különösen a Dunántúli Közművelődési Egyesület megalakulásának körülményeiről és későbbi szerepéről lásd: BERTÉNYI 2012.

³⁴ *Pesti Hírlap*, 1892. január 21. 3.

³⁵ *Pesti Hírlap*, 1892. január 29. 8.; *Budapesti Hírlap*, 1892. január 29. 6. A *Budapesti Hírlap* Széllt tévesen még ekkor is a párton kívüliek táborába sorolta.

³⁶ A választásokról bővebben lásd: BERTÉNYI 2016.

³⁷ *Budapesti Hírlap*, 1896. október 22. 4.; október 27. 3.; október 29. 6.

paratlan szellemi felsőséget és becsületes lelket adott, hogy áldja meg s tartsa meg Nagyméltóságodat hosszú, igen hosszú időn át folyton a férfias tetterő teljességében, hogy ekképp szeretett hazánkat áldásos alkotásaival oly boldoggá tehesse, mint aminek tenni kívánja” – írták Széllnek a választási bizottság tagjai.³⁸ A táviratilag legelsőként gratuláló Desits Gyula királyi közjegyzőnek Széll az alábbi választ küldte: „Fogadd legőszintébb köszönetemet és tolmácsold, kérlek, ősi kerületem bizalmának ezen újabb megnyilatkozásáért mély hálámat.”³⁹

Széll 1903 júniusában ugyanúgy obstrukció közepette volt kénytelen távozni hivatalából, mint ahogy 1899 februárjában átvette azt.⁴⁰ Elhúzódó politikai válság vette kezdetét, amely során Tisza István miniszterelnök 1904. november 18-án az elhíresült „zsebkendőszavazással” próbálta meg letörni az obstrukciót, jogszabályellenes eljárása végül azonban a Szabadelvű Párt harminc éves kormányzásának vetett véget. Tisza eljárását Széll is ellenezte, az események hatására kilépett a kormánypártból és úgy érezte, hogy emiatt az 1901-ben a Szabadelvű Párt miniszterelnökéként elnyert szentgotthárdi mandátumáról is le kell mondania – ezt egy terjedelmes, a választóhoz címzett, Rátóton, 1904. november 23-án keltezett nyílt levélben meg is tette. Ebben kifejtette, hogy ugyan a házszabályok revízióját ő is elengedhetetlennek tartja, mert az obstrukció gúzsba köti az országot, „gúnyja a parlamentarizmusnak”, illetve „a kissebség erőszaka”. Mivel az ellenzék eleve elutasította, hogy a házszabályok revíziójáról csak előkészítő tárgyalásokat is folytassanak, ezért az opposzició „adta az első lökést a bekövetkezetett sajnálatos eseményekre”. Azonban „a jog és a törvény teréről lelépni sohasem szabad”, a parlamenti többség jogait biztosítani kell, de ezt össze kell egyeztetni a szólásszabadság jogának megőrzésével és a parlament kormányzat feletti ellenőrző képességével. A Ház határozatait pedig csakis az éppen aktuális házszabályok között lehet meghozni, ezért a történeteket „a joguralom megsértésének” kénytelen tekinteni, amely ráadásul – ahogy arra Széll előre számított és erre Tisza figyelmét is felhívta – semmilyen gyakorlati haszonnal sem jár, hanem további politikai zavarokat idéz elő. Mivel több ízben, a nyilvánosság előtt is kijelentette, hogy ugyan a házszabályok revízióját szükségesnek tartja, de „ha ezen akcióban a törvényesség teréről lelépnek, ennek következményeit le fogom vonni. Pedig ez történt: a törvény tudatos, szándékos megsértése. Ez mint precedens veszélyes, mint megoldás nem lehet végleges és nem vezethet a kívánt eredményhez. Az ellenzékhez csatlakozni nem fogok. Egész politikai pályafutásom alatt vallott elveim elválasztanak tőle. Elválaszt az ellenzéknek állásfoglalása és harcmodora is; elvá-

³⁸ A levelet (az MTI-közlemény alapján) idézi: *Budapesti Hírlap*, 1901. október 5. 2–3.

³⁹ *Budapesti Hírlap*, október 7. 2.

⁴⁰ Széll lemondásának körülményeire lásd: ANKA 2015. 309–320.

laszt az a törekvése, amellyel a koronát vonja be a nagy küzdelembe, mert ezzel alkotmányunk egyik alaptételét sérti meg. Azok sorában sem harcolhatok immár, akikkel harminchetedfél esztendő óta, amióta csak politikai pályán vagyok, együttműködtem... Politikai működésre tehát nem találok teret és így kénytelen vagyok letenni azt a megbízatást, amelyet az önök kezéből vettem. Nehezemre esik e lépés, nagy önmehtagadást ró rám. Hiszen olyan politikai kapcsot kell megtörnöm, amely több mint 36 éven át forrasztott önökhöz... de jogérzetem és lelkiismeretem mást tennem nem enged.⁴¹ Az elévülhetetlen hála kötelékei így is változatlanul és örökre önökhöz fűznek.⁷⁴²

A szentgotthárdi választókerületben a Széll-párti választók december 5-re hirdettek gyűlést azzal az előre kitűzött céllal, hogy Széllt újra felkérjék a kerület képviselőjének. Az időközben a Tisza eljárása miatt együttműködésre lépő ellenzéki pártok is azt kommunikálták, hogy mindenképpen szeretnék, ha az immár pártonkívüli Széll továbbra is politizálna, ezért eleve nem szándékoztak vele szemben jelöltet felléptetni. Ezzel összhangban Szentgotthárdon 1904. december 11-én az ellenzéki érzelmű választók gyűlése is úgy határozott, hogy Széllt kéri fel a kerület képviselőjének. Az ország belpolitikai viszonyai azonban hamarosan annyira elfajultak, hogy az uralkodó feloszlatta az országgyűlést és 1905 januárjában új választásokat tartottak. Ezekben a Szabadelvű Párt fennállása óta először vereséget szenvedett a közjogi ellenzékkel szemben. Az előzmények ismeretében nem meglepő, hogy Széllt ellenjelölték híján egyhangúlag választották meg Szentgotthárdon 1905. január 26-án, pártonkívüli programmal.⁴³

Széll Kálmán 1905 tavaszán és a Fejérváry-kormány regnálása idején a korábbi évekhez képest jóval visszafogottabban vett részt a nyilvános politikai életben, a háttértárgyalások során azonban többször is felkérték véleményének elmondására, például Ferenc József, ifj. Andrássy Gyula és Szőgyény-Marich László is. Széll illegitimnek tartotta a Fejérváry-kormányt, tanácsait is ilyen értelemben fogalmazta

⁴¹ Említésre méltó, hogy Széll itt is, és a soron következő években még többször, úgy nyilatkozott, mintha 36 éve egyhuzamban Szentgotthárdot képviselte volna, megfedelkezve az 1881 és 1892 közötti évekről.

⁴² Széll – a magyar mellett német nyelven is közzétett – nyílt levele (hasonlóan más, a zsebkendőszavazás miatt a Szabadelvű Pártot elhagyó nevesebb – pl. ifj. Andrássy Gyula, Darányi Ignác – politikusok megnyilatkozásaihoz) országos visszhangot kapott, a nevesebb hírlapok elemezték és leközölték, majd 1904 decemberében a Pesti Könyvnyomda gondozásában külön nyomtatásban is megjelent. A fenti idézetek forrása: *Budapesti Hírlap*, 1904. november 26. 3.

⁴³ Széll 1904–1905-ös politikai szerepvállalásáról összefoglaló jelleggel lásd: SZÉKELY 2015. 328–331. Lásd továbbá: *Budapesti Hírlap*, 1904. december 1. 5.; december 6. 4., december 14. 2.; 1905. január 27. 10.

meg, és bár pártonkívüli állását egyelőre nem adta fel, az Andrássy nevével fémjelzett tömörüléshez, az Alkotmánypárthoz került egyre közelebb.⁴⁴

Ahhoz képest, hogy 1905 januárjában kvázi csak elfogadta a felkínált szentgotthárdi mandátumot, az 1906. április végére újra meghirdetett általános országgyűlési választásokat megelőzően Széll már némi kampányolásra is hajlandó volt: március 26-án nagyszabású beszédet intézett Szentgotthárdon a választókhoz, amely országos érdeklődésre is számot tartott. Ebben Széll élesen bírálta a Fejérváry-kormány tevékenységét, valamint újfent Tisza 1904 végi eljárását. Az egyesült ellenzéki pártok által közösen jelölt Széllnek ezúttal egy körmendi szatócs, Hodossy Gyula személyében ellenfele is volt a kerületben. Az 1906. április 30-án megrendezett választást Széll nyerte 878 szavazattal a 169 ellenében. „A választást követő egy óra múlva Széll Kálmán megjelent választói körében és megköszönte az iránta tanúsított bizalmat.”⁴⁵

Széll pár nappal később belépett az Alkotmánypártba, majd annak elnöki tisztét is elvállalta. Az 1906 és 1910 közötti időszakban is tekintélyes tagja volt a '67-es politikai tábornak, az 1907-es gazdasági kiegyezési tárgyalások során, illetve később a jegybank-vitában is fontos háttérszerepet játszott a tárgyalások során. Neve többször lehetséges miniszterelnök-jelöltként is felmerült, de ezek a híresztelések vagy falsok voltak, vagy Széll nem vállalta a felkérést – amiben szerepet játszatott, hogy 1907-től újra aktívan bekapcsolódott a MJHB vezetésébe.

Az, hogy a korábbi évekhez képest 1910-ben Széll nyilvános politikai szerepvállalásának mértéke lecsökkent, abban is tükröződik, hogy az 1910. júniusi választások során a hírlapok is sokkal tömörebben számoltak be a szentgotthárdi kerületről, mint tették azt a megelőző választások alkalmával. Mivel ekkorra az Alkotmánypárt feloszlott, Széll „pártonkívüli hatvanhetes”-ként lépett fel. Május 22-én tartotta meg programbeszédét a szentgotthárdi választóknak, melyben az országos politika minden fontosabb aktuális kérdésére kitért. Mivel 1909/1910 fordulóján Magyarország és Ciszlajtánia gazdasági közösségének (közös vámterület, közös jegybank) kérdései borzolták leginkább a kedélyeket, ezért Széll is ezekre szentelt nagyobb figyelmet. Hangsúlyozta, hogy a közös vámterület Magyarországra nézve igenis előnyös. Önálló jegybankhoz – ugyanúgy, mint a külön vámterülethez – kétségkívül joga van Magyarországnak, de az is nagyon jelentős gazdasági hátrányokkal járna és nagyon nehéz lenne a közös valuta ügyének rendezése is. „A bankkérdés nem politikai, hanem nemzetgazdasági kérdés. A közös bank kielégíti az ország hiteligenyét és

⁴⁴ SZÉKELY 2015. 331–332.; SÁRKÁNYNÉ HALÁSZ 1943. 243–249.

⁴⁵ *Budapesti Hírlap*, 1906. május 1. 3.

a külön bank létesítése nagy áldozatokat kívánna” – hangsúlyozta.⁴⁶ Széll azt is kifejtette még, hogy ugyan ő liberális politikusnak tartja magát, az általános választójogot határozottan ellenzi, „mert az a nemzet érdekeit veszélyeztetné”. Az obstrukciót is elítélte: „gazdasági kérdésekben az obstrukció alkotmányellenes”.⁴⁷

Széllt mindjárt a választások első napján, 1910. június 1-jén megválasztották Szentgotthárdon Kohler (keresztényszocialista) és Steinecker (nemzetiségi) jelöltekkel szemben, a leadott 2458 szavazatból 539 szótöbbséggel.⁴⁸ „Széllt táviratilag értesítették választói a megválasztásról és arra kérték, jöjjön közibük. Széll Kálmán e kérelemhez képest Rátótról elutazott Szentgotthárdra, ahol nagy ünneplések között személyesen átvette mandátumát.”⁴⁹ Ez volt Széll utolsó megmérettetése országgyűlési választáson, hiszen a világháború miatt az 1915 tavaszán-nyarán esedékes választásokat nem rendezték meg, de amúgy is kérdéses, hogy az akkor már nagybeteg, 1915. augusztus 16-án Rátóton elhalálozó politikus elindult volna-e a mandátumért.

Vas vármegye és Szentgotthárd legnagyobb lobbistája

Azzal párhuzamosan, ahogy Széll Kálmán országos politikai befolyása már pályája kezdetén gyorsan kezdett nőni, a választókerülete érdekében kifejtett „lobbiereje” is szemlátomást növekedett. Széll Szentgotthárd és a környező 95 település első folyamodású királyi törvényszéket óhajtó kérvényét 1869 decemberében nyújtotta be a képviselőházban, melynek helyt adtak – ezzel Szombathely mellett a második ilyen település lett Szentgotthárd Vas vármegyében.⁵⁰

Szintén a helyi lakosság kényelmét is szolgálta, de inkább gazdasági szempontból volt fontos, hogy az 1869 júliusában elfogadott 1869. évi V. törvénycikk engedélyezte az úgynevezett nyugati vasút megépítését a Székesfehérvár–Veszprém–Kis-Czell–Sárvár–Szombathely–Körmend–Szentgotthárd–Graz, illetve Kis-Czell–Pápa–Győr nyomvonalakon.⁵¹ Széll tehát ezúttal is sikeresen érvényesítette kerülete (és saját) érdekeit a központi bizottságban, hiszen a vasút – miközben Rátótot, sőt gyakorlatilag Széll kastélyát is érintette – végül Szentgotthárd felé kanyarodott és ott megállót kapott.

⁴⁶ Idézi: SÁRKÁNYNÉ HALÁSZ 1943. 262.

⁴⁷ SÁRKÁNYNÉ HALÁSZ 1943. 263.

⁴⁸ *Az Ujság*, 1910. június 2. 2.; *Budapesti Hírlap*, 1910. június 2. 8.

⁴⁹ *Pesti Hírlap*, 1910. június 2. 9.

⁵⁰ VIGH 2010. 14.

⁵¹ 1869. évi V. törvénycikk a magyar nyugoti mozdonyvasut kiépítése tárgyában.

A helyi gazdasági érdekeket a vasút mellett a szentgotthárdi takarékpénztár megszervezése is jelentős mértékben segítette, amely feladatban Széll oroszlánrészt vállalt és az 1871. júniusi alakuló közgyűlésen őt választották elnökké.⁵² A törvényszék, a vasút és a helyi pénzügyi intézet jelentős pozitív változást hozott Széll kerülete lakosságának életébe, ami értelemszerűen a képviselő tekintélyét (és persze újraválasztásának esélyeit) is megnövelte.

A további négy és fél évtizedet szemlélve is egyértelműen látszik, hogy közszereplése során Széll mindig az ország általános érdekeit tartotta szem előtt. Ugyanakkor nem lehet nem észrevenni, hogy amikor ez a magasabb érdekekkel is összeegyeztethető volt, Széll igazi lokálpatriótaként Vas vármegye, továbbá Szentgotthárd és környéke (választókerülete), végül Rátót (lakhelye) érdekében sokrétű és igencsak sikeres lobbitevékenységet fejtett ki – kulturális, gazdasági és igazságszolgáltatási intézményekért, szubvenciókért, infrastrukturális beruházásokért (vasút, posta, táv-íróhálózat), gyárak létesítéséért. Viszont jogos kérdés, hogy ki másnak a feladata lett volna a szűkebb-tágabb régió érdekei mellett síkra szállni a döntéshozó fórumoknál, ha nem a terület egyik legtekintélyesebb országgyűlési képviselőjének (aki nem mellesleg a következő ciklusokban is szeretne volna megtartani mandátumát).⁵³ Széll esetében ráadásul nemcsak a politikai befolyással kell számolnunk, hiszen a régió számára tőkét még hatékonyabban is tudott szerezni a MJHB és a MLPB (mindkét bank az ország öt legnagyobb pénzügyi intézete közé tartozott) elnökeként. Például a Vas vármegye stratégiai érdekeiben kimagasló helyen szereplő (nem mellesleg a környéken rengeteg idénymunkát biztosító) Rába-szabályozást, vagy Szentgotthárd határában a kiszemelt ipartelep (a későbbi Széll Kálmán-telep) önkormányzati megvásárlását és felparcellázását az általa vezetett MJHB hitelezte.

Amikor az 1890-es évek elején a Nyugat-Dunántúlra tervezett az állam dohánygyárat, Széll az országgyűlés pénzügyi bizottságának elnökeként hathatósan működött közre, hogy az végül Szentgotthárdon nyissa meg kapuit 1894-ben. Az emiatt kissé féltékeny Szombathelyt vigasztalando Széll MÁV-üzemvezetőiséget járt ki a megyeszékhelynek.⁵⁴ Jellemző eset 1896-ból, amikor a bécsi órakereskedő Kohn Fülöp Magyarországra tervezett új óragyárához a MLPB azzal a feltétellel adott kedvező hitelkonstrukciót, hogy az üzem Szentgotthárdon létesüljön. Ugyanebben az évben kiépítették a községben az elektromos hálózatot. 1900-ban – tehát már Széll minisz-

⁵² A takarékpénztár alapvagyonát a 30 ezer forintnyi részvénytőke adta, és a következő években eredményesen működött. Ugyanakkor szombathelyi, magyar érzelmű *Vas megyei Lapok* megdorgálta az inkább német településnek számító Szentgotthárd pénzügyi intézetét, amiért minden iratát németül vezeti. VIGH 2010. 15.

⁵³ Vö.: SZABÓ 2007. 129.

⁵⁴ TIMÁR 1993. 11.

terelnöksége alatt – selyemszövő gyár épült Szentgotthárdon állami támogatással. Ezt az Első Magyar Sarló- és Kaszagyár megalapítása követte, miután az osztrák iparos, Wieser József báró (Joseph Weiser) 1901-ben felkereste elképzelésével Széllt, aki ígéretet tett számára az állami támogatás elnyeréséről. A felsorolt gyárak mindegyike magyar nemzetgazdasági szempontból is fontos beruházásnak minősíthető, viszont abban, hogy mind a négy a pár ezres lélekszámú, nagyközség státuszú Szentgotthárdon létesült, egyértelmű Széll Kálmán szerepe.⁵⁵ Miközben 1910-ben Szentgotthárd lakossága mindössze 2624 fő volt,⁵⁶ addig ebben az évben a négy gyárban 1573 fő dolgozott (Vas megyében minden harmadik iparban foglalkoztatott munkás valamelyik szentgotthárdi gyár alkalmazottja volt).⁵⁷ A gyáripar fellendítésén túlmenően Széll évtizedeken keresztül aktív szerepet vállalt és anyagilag is támogatta Vasban az iparkiallításokat és gazdasági vásárokat.⁵⁸ 1902 elején barátja, a herényi Gothard Sándor kérésére abban járt közre, hogy a szombathelyi Mayer E. Fiai Gépgyárnak a részvénytársasággá alakuláskor a MLPB-nál lévő 26 000 forintnyi adósságának felét a bank engedje el, cserébe egy ugyanakkora értékű részvénytársaságért,⁵⁹ továbbá személyesen Széll is vett pár részvényt, „mert az másokat is erre sarkallna”.⁶⁰

A gazdasági mellett Széll a kulturális szféráról sem feledkezett meg. Rátóton ugyan mindössze egy harangláb épült a századfordulón, viszont a szomszédos Rönök új római-katolikus templomához a Vallásalap 66 000 korona támogatást nyújtott 1902 novemberében. 1912-ben pedig a katolikus Széll a szentgotthárdi evangélikus templom építésének állami támogatását járta ki sikerrel (Varga Gábor képviselőtársával karöltve), illetve maga is adakozott a célra. A templom felszentelésére érkező Gyurácz Ferenc dunántúli evangélikus püspököt és a díszes küldöttség többi tagját Széll látta vendégül rátóti kastélyában 1912. október 19–20-án.⁶¹

A szentgotthárdi állami gimnázium felállítása kissé kilóg az eddig felsoroltak sorából, mert sem az ország, sem Szentgotthárd számára nem tűnik optimálisnak a létesítése. A környéken ekkor már két rangos gimnázium működött, a szombathelyi premontrei és a kőszegi bencés, így a kétezres lakosságú Szentgotthárdon állami

⁵⁵ TALABÉR 2019. 29–35.; TIMÁR 1993. 10–11.

⁵⁶ *Népszámlálás*, 1910. II. kötet, 66.

⁵⁷ TALABÉR 2019. 35.

⁵⁸ „Vasvármegyénk és Szombathely városának ügyét mindig a magam ügyének tekintetem és akarom tekinteni ezután is” – mondta Széll 1903. augusztus 1-jén Szombathelyen, a védnöksége alatt megnyíló 2. Vas megyei iparkiallítás alkalmával. Idézi: RÁCSKAY 1989. 291.

⁵⁹ Széll 1899 februárjában, miniszterelnöki kinevezésekor a MJHB és a MLPB elnökségéről is lemondott, Gothard tehát miniszterelnöki befolyás-érvényesítésre kérte fel.

⁶⁰ Gothard Sándor levele Széll Kálmánnak és a miniszterelnök válasza: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, (MNL OL) K 467. Miniszterelnökök félhivatalos iratai, 1902/30.

⁶¹ RÁCSKAY 1989. 219–220.; TALABÉR 2019. 41.; CZIPOTT 1913. 17., 31., 33–34., 49–53.

algimnázium létesítése (1893),⁶² majd az intézmény főgimnáziummá szervezése (1907) országos szempontból nem feltétlenül tűnik a legracionálisabb döntésnek. Másrészt a dualizmus kori magyar középiskolai rendszerben a gimnáziumok és a humaniorák túlsúlya a reáliskolákkal és a gazdasági és természettudományos tantárgyakkal szemben – ami a magyar társadalom hagyományos értékszemléletére vezethető vissza – eleve hátrányosan érintette az állandóan szakemberhiánnyal küzdő modern gazdasági ágazatokat.⁶³ Ha valahol, akkor a gyorsan iparosodó, a lakosság-hoz képest jelentős gyáriparral rendelkező Szentgotthárdon bizonyosan ésszerűbb lett volna egy (al)reáliskola felállítása, hiszen ekkoriban az óragyárba Svájc-ból, a kaszagyárba Ausztriából, a selyemszövőbe Olaszországból hoztak szakembereket. Szentgotthárd helyi vezetői viszont a presztízsből magasabb rangot jelentő gimnáziumhoz ragaszkodtak, Széll pedig engedett kérésüknek és ezúttal is sikerrel járt közben. Az 1893. szeptember 4-i első tanévnyitó fényes ünnepélyén az egész település Széllt élte, aki elmondta: „...kapacitáltam illetékes helyeken, talán sürgetve, talán zaklató módon, de elvégre a másfél évvel ezelőtt megindított mozgalom sikeréről... beszélhetünk”.⁶⁴ A gimnázium sorsát ezután is a szívéen viselte, egy Wlassics Gyula kultuszminiszterhez intézett levele Széll belső motivációjáról is árulkodik. „A Sz[en]tgotthárdi gimnázium ügye nagyon szívéen fekszik, én eszközöltem ki, mert azt tartottam és tartom, hogy az ország ezen pontján, [amely] 150 000 nem magyar ajkú vidék központja a határszélen (ahol eddig semmi sem történt) a magyar államnak kellett valamit tenni a magyar kultúra érdekében. Nagyon melegen ajánlom neked is kegyeidbe ezen intézet ügyét, annál is inkább, mert a szegény kicsi Sz[en]tgotthárd aránylag nagy áldozatokat hozott...”⁶⁵ A magyar nemzeti célokat viszont egy reáliskola – ahol ugyancsak magyar érettségit kellett tenni – is ugyanúgy kielégíthette volna. Széll maga is beismerte 1903 áprilisában (tehát még miniszterelnökként), hogy „általában véve gimnázium felállításának vagy kiegészítésének kérdése mindig igen nehéz és kényes dolog”,⁶⁶ de neki is köszönhetően 1907-re végül mégis főgimnáziummá bővült a szentgotthárdi intézmény.

⁶² Szentgotthárd a telket, az épületet és a felszerelést biztosította, a személyi állomány és az intézmény jövőbeni fenntartását viszont az állam teljes mértékben vállalta. A gimnázium alapításának körülményeiről lásd: TIMÁR 1993. 8–10.; TALABÉR 2019. 36–38.

⁶³ A problémáról részletesebben lásd: VÖRÖS 2017. 245–246.

⁶⁴ Idézi: TIMÁR 1993. 9.

⁶⁵ Széll Kálmán levele Wlassics Gyulához, Rátót, 1895. július 4. MNL OL P 1445. Wlassics I. Gyula báró (1867–1937) iratai, 16. tétel: Wlassics Gyulához intézett levelek (11. doboz), 426. altétel/2.

⁶⁶ Széll Kálmán 1903. április 26-i levelét Varga Gáborhoz idézi: TIMÁR 1993. 10.

A fentiek fényében nem meglepő, hogy Széllt igencsak megbecsülték szűkebb pátriájában, általános tisztelet övezte, Szombathelyen forgalmas utcát, Szentgotthárdon főteret és ipartelepét neveztek el róla még életében.

Bibliográfia

- ANKA 2015. ANKA László: Széll és az ellenzék. In: *Törvény, jog, igazság. Széll Kálmán életműve*. Szerk. Ifj. BERTÉNYI Iván. Széll Kálmán Alapítvány – Mathias Corvinus Collegium, Budapest, 2015. 303–322.
- BERTÉNYI 2012. BERTÉNYI Iván, f.j.: Széll Kálmán és a Dunántúli Közművelődési Egyesület. In: „*Taníts minket úgy számlálni napjainkat...*” *Tanulmányok a 70 éves Kósa László tiszteletére*. Szerk. Ifj. BERTÉNYI Iván – GÉRA Eleonóra – RICHLY Gábor. ELTE, Budapest, 2012. 37–63.
- BERTÉNYI 2016. BERTÉNYI Iván, ifj.: „A lelketeket adjátok az ördögnek, ha a kormánypártra szavaztok!” Adalékok az 1896-os választások történetéhez. In: *Natio est semper reformanda. Tanulmányok a 70 éves Gergely András tiszteletére*. Szerk. ANKA László – KOVÁCS Kálmán Árpád – LIGETI Dávid – MAKKAJ Béla – SCHWARCZWÖLDER Ádám. L’Harmattan, Budapest, 2016. 320–334.
- CIEGER 2004. CIEGER András: A dualizmus kori helyi politikai elit kutatása regionális szinten. In: *Mi végre a tudomány*. (Fiatal Kutatók Fóruma 1.) MTA TKK, Budapest, 2004. 297–313.
- CZIPOTT 1913. CZIPOTT Géza: *Emléksorok a szentgotthárdi ág. hitv. ev. templom felavatása alkalmából 1912. október 20-án*. K. n., Szentgotthárd, 1913.
- HALMOS 2015. HALMOS Károly: Széll Kálmán, a bankvezér. In: *Törvény, jog, igazság. Széll Kálmán életműve*. Szerk. Ifj. BERTÉNYI Iván. Széll Kálmán Alapítvány – Mathias Corvinus Collegium, Budapest, 2015. 153–169.
- ILONSZKI 2009. ILONSZKI Gabriella: *Képviselők és képviselőlet Magyarországon a 19. és 20. században*. Akadémiai, Budapest, 2009.
- KATUS 2007. KATUS László: Magyarország államháztartása a dualizmus korában. In: *Receptek válságra. Pénz és gazdaság a 20. század első felében*. Szerk. DÉVÉNYI Anna – RAB Virág. Pro Pannonia, Pécs, 2007. 81–96.
- KN 1887–1892. *Az 1887. évi szeptember hó 26-ára hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója*. I. kötet. Fenyvessy Adolf és Markovics Iván gyorsíró főnökök közreműködése mellett szerk. P. SZATHMÁRY Károly. Budapest, 1887.

- KOZÁRI 2003. KOZÁRI Monika: *Tisza Kálmán és kormányzati rendszere*. Napvilág, Budapest, 2003.
- NÉPSZÁMLÁLÁS, 1910. *A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása*. II. rész. Részletes kimutatások. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1912.
- RÁCSKAY 1989. RÁCSKAY Jenő: Széll Kálmán 1843–1915. *Vasi Szemle*, 1989/2. 213–223.
- RUSZOLY 1999. RUSZOLY József: *Országgyűlési képviselő-választások Magyarországon 1861–1868*. (Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominata. Acta Juridica et Politica. 56.) Szeged, 1999.
- SÁRKÁNYNÉ HALÁSZ 1943. SÁRKÁNYNÉ HALÁSZ Teréz: *Széll Kálmán életrajza*. Vajna és Bokor, Budapest, 1943.
- SCHWARCZWÖLDER 2021. SCHWARCZWÖLDER Ádám: *Magyarország vezérigazgatója. Széll Kálmán útja a miniszterelnökségig*. Doktori (PhD) disszertáció kézirat. Pécs, 2021.
- SCHWARCZWÖLDER 2022. SCHWARCZWÖLDER Ádám: Family Background, Preparation and Opportunity. The Making of the Dualist-Era Hungarian Minister, Kálmán Széll. *Central Europe*, 2022/1–2. 45–66.
- STURM 1888. *Új Országgyűlési almanach. 1887–1892*. Szerk. STURM Albert. Budapest, 1888.
- SZABÓ 2007. SZABÓ Dániel: A magyarországi politikai rendszer működése. In: *A Monarchia kora – ma*. Szerk. GERŐ András. Új Mandátum, Budapest, 2007. 122–136.
- SZÉKELY 2015. SZÉKELY Tamás: A tekintélyes veterán politikus. Széll Kálmán pályája miniszterelnöksége után. In: *Törvény, jog, igazság. Széll Kálmán életműve*. Szerk. Ifj. BERTÉNYI Iván. Széll Kálmán Alapítvány – Mathias Corvinus Collegium, Budapest, 2015. 323–346.
- SZÉLLNÉ VÖRÖSMARTY 1926. SZÉLLNÉ VÖRÖSMARTY Ilona: *Emlékeim Deák Ferenc politikai és magánéletéből*. Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1926.
- TALABÉR 2019. TALABÉR Lászlóné: „Nevét egy nemzet hordozta ajakán.” *Széll Kálmán munkássága Szentgotthárd fejlődéséért*. Szülőföld Könyvkiadó, [Szentgotthárd], 2019.
- TÍMÁR 1993. TÍMÁR István: 150 éve született Széll Kálmán. *Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények*, 1993/1. 5–12.
- VIGH 2010. VIGH Péter Levente: *Szemelvények Széll Kálmán pályakezdéséből és a korai dualizmus politikai jellegzetességei*. Történelem szakos szakdolgozat, témavezető: Ifj. Bertényi Iván. PPKE BTK, Budapest, 2010.
- VÖRÖS 2017. VÖRÖS Katalin: A modernizáció és a nacionalizmus keresztmetszetében: nemzetépítési törekvések a dualizmus kori középfokú iparoktatás vonatkozásában. In: *Modernizáció és nemzetállam-építés az előző századforduló Magyarországon*. Szerk. CSIBI Norbert – SCHWARCZWÖLDER Ádám. Kronosz, Pécs, 2017. 237–259.

ÁDÁM SCHWARCZWÖLDER

KÁLMÁN SZÉLL AND HIS VOTING DISTRICT

(Abstract)

Kálmán Széll (1843–1915), onetime Minister of Finance (1875–1878) and Prime Minister (1899–1903) remains an enduringly respected figure in Vas County, especially in Szentgotthárd and the surrounding area, even today. Széll enjoyed close ties to the region. Not only is his famous estate located in Rátót, but he was also the offspring of Vas County nobility on both sides of his family tree. Of even greater importance, however, is the fact that Szentgotthárd played an outsized role in Széll's public service engagement. His political career was launched there when we were initially elected as a district administrator (*szolgabíró*) in autumn 1867 and then as a member of the Hungarian Parliament in summer 1868.

Kálmán Széll won a total of fifteen elections. He was a member of the legislature for more than forty-seven years, until his death in August 1915. Only the block of years from 1881 to 1884 can be spoken of as a hiatus from Vas County when he represented the second voting district of Pozsony (today Bratislava, Slovakia). In the remaining forty-three years, he was the elected representative of Szentgotthárd between 1868 and 1881 and again from 1892 to 1915 and the elected representative of Kőszeg between 1884 and 1892. Over the course of these decades, his constituents in Vas County could be pleased with their representative's lobbying efforts, for the county – especially Szentgotthárd and the surrounding area – was blessed with numerous economic investments and cultural institutions thanks to Széll's productive involvement.

The study reviews the history of Kálmán Széll's elections. Which elections were easier for him to win? Which were more difficult? Which elections did he win unanimously? Who were his opponents in the various elections? When and why did Széll decide to give up his seat? On which national political issues did Széll campaign?

In the second part of the study, I present the various economic (greenfield factories), infrastructural (rail and watercourse development) and cultural (high schools and churches) investments in the region – from Szentgotthárd to the broader environs of Vas County – that derived from Kálmán Széll's lobbying efforts.

ÁDÁM SCHWARCZWÖLDER

KÁLMÁN SZÉLL UND SEIN WAHLBEZIRK

(Resümee)

Die Person Kálmán Szélls (1843–1915), einstiger Finanzminister (1875–1878) und Ministerpräsident (1899–1903) wird im Komitat Vas, darunter insbesondere in St. Gotthard/Szentgotthárd und Umgebung, bis heute verehrt. Széll war eng mit dieser Gegend verbunden. Hier sind sein berühmtes Gut in Rátót und Sprösslinge waschechter adeliger Familien sowohl väterlicher- als auch mütterlicherseits aus Vas zu finden. Wichtiger als diese Aspekte war jedoch, dass St. Gotthard einen herausragenden Platz in Szélls Rolle im öffentlichen Leben einnahm. Hier begann seine Laufbahn, als er im Herbst 1867 zum Stuhlrichter und im Sommer 1868 zum Parlamentsabgeordneten gewählt wurde.

Kálmán Széll blieb – nach dem Sieg bei 14 Wahlen – bis zu seinem Tod im August 1915, also über 47 Jahre lang, Mitglied der Gesetzgebung. Allein die Jahre zwischen 1881 und 1884 bildeten eine Lücke, als er den Wahlbezirk Nr. 2 von Preßburg/Pozsony vertrat. Aus den verbliebenen 43 Jahren erwarb er ein Mandat zwischen 1868 und 1881, sowie 1892 und 1915 in St. Gotthard, zwischen 1884 und 1892 hingegen in Güns/Kőszeg. In diesen Jahrzehnten konnten die Wähler des Komitats Vas mit der Lobbyarbeit ihres Abgeordneten zufrieden sein, denn zahlreiche Projekte für die Wirtschaftsentwicklung und Kulturobjekte im Komitat, darunter vor allem in St. Gotthard und Umgebung waren Szélls effektivem Einsatz zu verdanken.

In dem Beitrag wird die Geschichte der Wahlen Kálmán Szélls zum Abgeordneten beschrieben: Wann lief es schwieriger und wann leicht für Széll, das Mandat zu erwerben? Wann wurde er einstimmig gewählt, wann und wer waren die Gegenkandidaten? Wann und warum dachte Széll, dass er von seinem Abgeordnetenposten zurücktreten müsse? Im Interesse welcher politischen Landes Anliegen setzte er sich als Redner vor seinen Wahlen ein?

Im zweiten Teil der Studie gehe ich darauf ein, welche Entwicklungen in der Wirtschaft (Gründung von Fabriken), in der Infrastruktur (Eisenbahn, Flussregulierung) und im Kulturbereich (Gymnasien und Kirchen) die engere und weitere Region unmittelbar der Lobbytätigkeit Kálmán Szélls verdanken konnte.